

A Szent Orsolya Rend megalakulása és magyarországi tevékenysége

SEBŐK Szilvia

Founding the Company St. Ursula and its activities in Hungary

A „*Cor unum et anima una! Serviam!*” és a „*Soli Deo gloria!*” jelmondatok hűen tükrözik a Szent Orsolya rend nővéreinek lelkiségét, mely a rendalapító életművéből gyökerezik. Merici Szt. Angéla¹ az orsolyiták életének középpontjába az istenszeretetet állította. „Arra a nagy megtiszteltetésre vagyunk hivatva, hogy Isten Fiának jegyesei és királynék legyünk a mennyben” – írta a Regulában (1535). Imádságában följánlotta szívét Istennek, hogy azt ő tisztítsa meg „*isteni szeretetének lángoló tűzhelyén*”, a társaság tagjaitól pedig azt kérte, hogy a szeretet legyen engedelmességük alapja és minden cselekedetük forrása (Regula, 6, 9, 10).² A máterek legfontosabb tevékenysége a lányok keresztény szellemű tanítása és nevelése volt, de árvák és özvegyek gondozásával, betegápolással is foglalkoztak. Magas szintű oktató-nevelő munkájuk feltárásának, valamint a rend történetének azonban még csekély feldolgozottsága van. A kutatás egyrészt az oktatás- és rendtörténet szempontjából lényeges, másrészt a kisvárdai alma mater 2018-ban ünnepli fennállásának 100. évfordulóját, s ennek is méltó emléket állítana az orsolyiták működésének bemutatása.

A rendalapító: Merici Szent Angéla

A Szent Orsolya-rend alapjait Merici Angéla vetette meg, 1535. november 25-én Alexandriai Szent Katalin emléknapján, az itáliai Bresciában közösséget alapított. Már korábban Desenzanóban fölfigyelt arra, hogy a legtöbb gyermek iskolai és hitbeli képzés nélkül nő fel. Barátnőivel hozzálátott, hogy a környékbeli lánykákat összegyűjtse és hittanra tanítsa. Azonban a tanítás mellett szegényeket és betegeket látogatott, diakonisszaként tevékenykedett. Szándéka kezdetben csak a szegény lányok hitoktatása volt, de lassan a nők teljes nevelésére is kiterjedt figyelme. Az volt a szándéka, hogy a nők is kivegyék részüket az új katolikus lelkiség megalapozásában, az isten- és keresztény emberszeretet ápolásában, embertársaik szolgálatában, a leánygyermek keresztény szellemű nevelésben és oktatásában.³ Társnői közül huszonnyolcan csatlakoztak művéhez, Istennek szentelve magukat. Az alapító eszményképe a radikális Krisztus-követés volt, ahogyan ezt a vértanúk is maradéktalanul megvalósították, ezért különösen tisztelte őket Szent Angéla, s ezért választotta Szent Orsolyát,⁴ a vértanú szüzet a Társaság védőszentjének. A rend tagjait később ezért nevezték el orsolyitáknak.

Itáliában Borromeo Szent Károly⁵ segítette működésüket főképp a megfelelő jogi formulák megfogalmazásában. A bresciai püspök 1536-ban jóváhagyta az első *Szabályokat*.⁶ Az alapító ebben kifejtette, hogy tevékenységük tekintetében mindenütt a helyi követelményekhez igazodnak, ezért a városokban, Milánóban, Cremonában, Firenzében majd Veronában önálló kongregációként tevékeny-

¹ Merici Szent Angéla (Desenzano, 1474. március 1.–Brescia, 1540. január 27.) Katolikus szent, az orsolyita rend alapítója. Ünnepe: január 27. A rend célja ma is elsősorban a tanítás, nevelés, de az alapító szándéka szerint igyekeznek alkalmazkodni a kor igényeihez.

² KOLTAI 2016

³ PUKÁNSZKY 2013. 58–59.

⁴ Szent Orsolya: egy brit vagy más források szerint Bretagne-i királylány, aki feltehetőleg a 4. században halt vértanúhalált társnőivel együtt Kölnben. Merici Szent Angéla az ő pártfogása alá helyezte az általa alapított Társaságot.

⁵ Borromeo Szent Károly (Arona, 1538. október 2.–Milánó, 1584. november 3.) olasz bíboros, Milánó érseke, A trienti zsinat határozatai alapján az egyházi élet minden területén: a liturgiában, a javak kezelésében, a klérus képzésében, a jótékonyág ellenőrzésében, az anyakönyvek vezetésében reformokat léptetett életbe.

⁶ PUSKELY 1998. 919.

kedtek saját rendelkezésük szerint. Az alapító 1540. január 27-én hunyt el; életpéldája mellett Szabályokat, Intelmeket és Végrendeletet hagyott a közösségre. A Szent Orsolya Társaság tagjai továbbra is az ő szellemében a világban élhettek Istennek szentelt életet, az Egyház szolgálatában dolgoztak, rendszeres apostoli munkát végeztek. Az alapítónő elhunytja után a kongregáció általános főnöknője Lodron Lucretia lett, aki a vitás kérdések eldöntését a Szentszékre bízta.⁷ 1544-ben III. Pál pápa elfogadta az eredeti 12 fejezetből álló szabályt, hogy fekete ruhát, fehér fátyolt és földig érő övet viseljenek, a többi előírást pedig Merici Angéla rendelkezései szerint tartsák be. A Trienti Zsinat után, 1566-ban Borromei Károly milánói érsek is Szent Orsolya Társaságot alapított főegyházmegyéjében (sőt ezt 1576-ban minden alárendelt püspökének is előírta), amelynek elsősorban a lánynevelést adta feladatul. A milánói orsolyitákat az érsek közös életre, fogadalom letételére és egységes öltözetre kötelezte, és 1567-ben eszerint adott számukra új szabályzatot (amelyben az eredeti szabályzat 12. fejezetét újabb tizenkét fejezet helyettesítette). Ezt 1582-ben XIII. Gergely pápa is jóváhagyta. Eközben sok más észak-itáliai városban is alakultak hasonló társulatok, amelyek néhol megmaradtak az eredeti világi életmód mellett, néhol pedig közös életet kezdtek.

A Társaság renddé alakulása

A Szent Orsolya Társaság híre eljutott Franciaországba is, ahol a 17. század első felében nyolc különálló orsolyita kongregáció jött létre. Françoise de Bermondra⁸ (1572–1628) olvasmányából ismerte a milánói Szent Orsolya Társulatot, és annak példájára 1594-ben társaival együtt közös életet kezdett L'Isle-sur-la-Sorgue-ben. Hamarosan meghívták őket Dél-Franciaország más városaiba is (Aix-en-Provence, Marseille, stb.). A „provençe-i apácáknak” jó híre volt. 1608-ban néhány előkelő és jámbor asszony Párizsba is meghívta őket, és ottani katekizmus-magyarázataikat még a császári család tagjai is meghallgatták. 1606-ban François d'Escoubleau Sourdis (1574–1628) bordeaux-i érsek is létrehozott egy orsolyita kolostort székvárosában, amely 1618-ban szintén az ágostoni regulát követő, klauzúrás kolostorrá alakult. A párizsi alapítók azonban jezsuita lelki vezetőik tanácsára úgy döntöttek, hogy intézményük szabályos, fogadalmas, klauzúrás kolostor legyen. Ehhez 1612-ben kapták meg V. Pál pápa jóváhagyását, és ekkor a nővérek ünnepélyes fogadalmat tettek és a két éves noviciátussal megkezdték klauzúrás⁹ életüket. Saját szabályzatuk mellett Szent Ágoston Reguláját követték, ezzel megalakult a monasztikus ág. A szokásos hármass szerzetesi fogadalom mellett negyedikként a lányok nevelését is vállalták. Ettől kezdve beszélhetünk hivatalosan a "Rendről". Az orsolyiták számára a klauzúra csak a közös ima szempontjából vált kötelezővé. A párizsi „kongregációs” orsolyiták a 17. században a francia püspökök és világi támogatók segítségével 15 másik kolostort alapítottak, azok által pedig még 30-at, és megtelepedtek a Német-Római Birodalom területén is (Metz, 1649; Kitzingen, 1660). A harminc éves háború után, további német városokban és a Habsburg tartományok fővárosaiban is megtelepedtek (Prága, 1650; Bécs 1660; Klagenfurt 1670; Pozsony 1676; Linz 1679; Graz 1686; Boroszló 1687; Olmütz 1697). Az orsolyita közösségek a 16-18. században sem szervezettel, sem életszabályokat tekintve nem alkottak egységes rendet, csupán nevükben, közös spirituális gyökerükben és abban voltak egységesek, hogy mindenhol elsősorban lányneveléssel foglalkoztak. E tekintetben a jezsuita rend női párjának tartották őket, és sok helyen valóban a jezsuiták lelki vezetése alatt álltak. A 18. század végén Európában és Amerikában több mint 350 Orsolya rendi kolostor működött, körülbelül 9000 szerzetesnővel.

⁷ NÉMETH KOVÁCS 2000. 3.

⁸ Françoise de Bermond (Avignon, 1572–1628): az első franciaországi orsolyita, aki megalapította az első leány közösséget Merici Szent Angéla Szabályaihoz alkalmazkodva, 1620-ban pedig a Lyon-i kongregációt.

⁹ Klauzúra (a lat. *claudo*, 'bezár' igéből): a zárdák és kolostorok külvilágtól elzárt rész, melyekbe kívülállók nem léphetnek be. Célja a csend, a szerzetesi szellem és az erkölcsi tisztaság biztosítása és megővése. A női kolostorok pápai klauzúrája az apácáknak megtiltotta a klauzúra elhagyását a fogadalom után, ill. oda a bíborosokat kivéve senki nem léphetett be, csak a hivatalos vizsgálatot tartó megyéspüspök, a rendi vizitátor kísérettel, a beteget gyóntató rendi gyóntató 4 apáca kíséretében, valamint az uralkodó és a közvetlen környezetéhez tartozó nők. Szükség esetén a főnöknő orvost bebecsáthatott. Aki a pápai klauzúrát megsértette, a pápának föntartott kiközösítésbe esett.

A nagy francia forradalom idején a legtöbb franciaországi kolostor megsemmisült, sőt 1794-ben Orange-ban 16, Valenciennes-ben pedig 11 orsolyita apáca guillotine alatt szenvedett vértanúságot, mivel nem voltak hajlandók letenni a hivatalos állami esküt. A jozefinista szekularizáció nem érintette a Habsburg-tartományokban működő orsolyita közösségeket, mivel azok elsősorban tanítással foglalkoztak. A Német-Római Birodalom más tartományaiban viszont 1804 és 1810 között legtöbb kolostorukat felszámolták, elsősorban azokat, amelyek jelentős vagyonnal rendelkeztek. Sok helyen azonban a nővérek együtt maradtak, és tovább tanítottak, sőt – mivel tanítói munkájukra nagy szükség volt – egyes helyeken a feloszlatott kolostorokat is visszaállították (pl. Würzburgban 1808-ban).¹⁰ Az egyszerű fogadalmas ág 1818-ban indult fejlődésnek, tagjai 1851-ben misszióba mentek Angliába és Jávára.

1900-ban az autonóm házak vállalták az egyesülést Rómával és elfogadták az egységes kormányzást, így jött létre a Szent Orsolya Rend Római Uniója ez év november 28-án, melyet XIII. Leó pápa jóváhagyott.¹¹ 1907-ben megalakult a Német Orsolyiták Szövetsége. Lengyelországban M. O. Ledóchowska (1865-1935) alapította meg 1920-ban az orsolyiták önálló kongregációját.¹²

1. Orsolyita jelvények:

Szent Orsolya Rend Római Uniója és orsolyita iskolák

Nevelési elvek

A nővérek szolgálata a bentlakó növendékek tanítására összpontosult (internátus), de a szegény leányok számára ingyenes iskolákat is fenntartottak (externátus). Az orsolyiták fő feladata a hitoktatás, a növendékeknek az első szentáldozásra való felkészítése, s a keresztény erkölcsi értékekre való nevelés volt. Elemi leányiskoláikban vallástant, írást, olvasást, zenét, rajzot, hímzést és speciális női tevékenységformákat oktattak. Később bentlakásos felsőbb leányiskolákat is létrehoztak, amelyeknek tantervében a latin nyelv és a matematika is szerepelt. A legújabb módszerekkel tanítottak, előtérbe helyezték a gyakorlást és a szemléltetést. Az intézetekre jellemző volt az anyai szeretetet, a családi meleget biztosító bensőséges légkör, a helytelen cselekedetek megelőzésére szolgáló felügyelet, a féltő gondoskodás, a differenciált és enyhe büntetés, a kellőképpen motiváló hatású elismerés és jutalom.

Angela Merici nevelési elvei megelőzték a kort, amelyben élt. Írásaiban a gyermekek megértő szeretetére buzdította hittestvéreit. Rousseau előtt több mint kétszáz évvel arra szólította fel társait, hogy figyeljenek tanítványaik egyéniségére és sajátos képességeire.

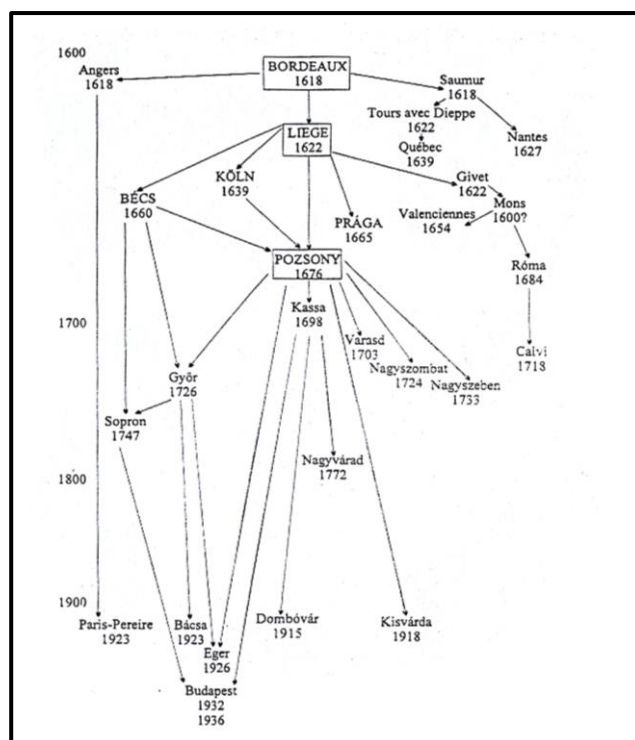
¹⁰ KOLTAI 2016

¹¹ PUSKELY 1998. 921.

¹² MKL X. 199.

Az orsolyiták Magyarországon

A Szent Orsolya Rend eredményes működését Szelepcsényi György primás Bécsben ismerte meg, s ő hívta meg a nővéreket 1675-ben Magyarországra. A rend tagjait Eleonóra császárnő telepítette oda Lüttichből 1660-ban. Magyarországon az első orsolyita kolostor Pozsonyban jött létre 1676-ban Habsburg Claudia császárnénak, I. Lipót császár feleségének köszönhetően, aki eredetileg Bécsújhelyen akart rendházat alapítani, de Szelepcsényi György esztergomi érsek és Kollonich Lipót bécsújhelyi püspök meggyőzték, hogy egy ilyen intézményre Pozsonyban nagyobb szükség van. A kolostor első előjárója, Maria de Ascensione máter Lüttichből érkezett, az első apácák közül pedig kettő Kölnből és három Bécsből. Az utóbbiak között volt Nádasdy Mária Jozefa (Julianna) grófnő is, (a kivégzett Nádasdy Ferenc lánya), akinek hozománya jelentősen hozzájárult a kolostor fölépítéséhez. Az apácák gyóntatói a pozsonyi jezsuiták közül kerültek ki. Klauß Ferenc¹³ pozsonyi letelepedésük százéves évfordulóján mondott ünnepi beszéde szerint a pozsonyi kolostoriskolában száz év alatt mintegy háromezer, a külső iskolákban tízezer tanítványuk lehetett.¹⁴ Három év múlva már innét népesítették be a linzi (1679), és a boroszlói (1687) kolostorokat is. Az utóbbiban Nádasdy Mária Jozefa kezdte a szerzetesi életet meg két társával. Szintén Pozsonyból érkeztek az első orsolyiták 1698-ban a Pfalz-Neuburgi Eleonóra királyné és Fenessy György egri püspök által alapított kassai kolostorba (1698), csakúgy, mint a következő évszázadban Varasdra (1703), Nagyszombatba (1724) és Nagyszébenbe (1733). A győri (1726) és a soproni (1747) kolostorokat viszont Bécsből, a nagyváradi (1774) pedig Kassáról népesítették be az orsolyiták.¹⁵ Számos főúri tagja volt az orsolyita rendnek Magyarországon, például Nagyszombatban élt Esterházy Mária Alojsia. Tizenhárom levél maradt fenn tőle a Magyar Országos Levéltárban.¹⁶

2. Az orsolyita-rend terjedése

¹³ Klauß Ferenc:(Pozsony, 1738. szeptember 5. - Buda, 1797.) pozsonyi jezsuita, 1768-ban szentelték pappá. Teológiát és matematikát tanult Bécsben, Sopronban retorikát hallgatott. Szülővárosában, Pozsonyban hitszónok lett. Később Bécsben a magyar testőrgárda lelkésze lett, majd Budán volt keresett hitszónok haláláig. Hitvédelmi beszédeit nyomtatásban is kiadta. 1788-ban Pozsonyban kiadta a francia jezsuita, Cheminais prédikációit német fordításban, öt kötetben.

¹⁴ MAMÜL IX. 225.

¹⁵ KOLTAI 2016

¹⁶ TÜSKÉS 2015. 354–355.

A győri orsolyiták

A katolikus nőnevelés egy új fejezete kezdődött Győrben az Orsolya-nővérek megjelenésével. Már a 17. században megfogalmazódott az igény egy lánynevelő intézet létrehozására. Drasskovich György püspök egy házat adott a klarisszáknak abban a reményben, hogy megtelepednek a városban, de ez a próbálkozás eredménytelennek bizonyult. Csaknem száz éves várakozás után 1726-ban valósult meg a kolostor létrejötte. A jezsuitáknak köszönhető, hogy Szent Angéla leányai a városba települtek. Loyolai Szent Ignác fiai „lelki társaikként” fogadták a nővéreket. Az 1612-es rendalapítás jubileumát a bécsi orsolyiták is megünnepelték. Templomukban hallgatta Neupauer Ignácné (szül. Piehler Anna) a császári és királyi tanácsos özvegye Winter atya jezsuita hitszónok prédikációját a rend eredményes működéséről. A szentbeszéd elindította az asszonyban a zárdaalapítás gondolatát. Elhatározásában megerősítette és segítette barátnője Goez Jozefina grófnő (Goez József bécsi kanonok húga), aki 20 ezer forintot adott Neupauernénak az orsolyita zárda kápolnájára. Az eredeti terv szerint Bécsben vagy Bécsújhegyen épült volna az új rendház, de mivel a megvalósítás elé akadályok gördültek, így Winter atya a tanácsosné figyelmét Győr felé irányította. Az alapítás céljára megszerezték az Álom-köz két eladó ingatlanát. Miután a jogi akadályokat sikerült kiküszöbölni, III. Károly király engedélyével biztosította a betelepedést, majd az 1725. évi 96. törvénycikk értelmében az országgyűlés befogadta az orsolyitákat a szerzetesrendek közé, s a győri székes káptalan, mint földesúr jóváhagyta az adásvételt. Egyetlen feltételt szabott csupán: az apácáknak magyar növendékeket is fel kellett venniük tagjaik közé. Gróf Kollonich Zsigmond engedélyével és áldásával 1726. július 13.-án érkezett meg Winter atya és özvegy Piehler Anna kíséretében négy szerzetesnő: Mater Braun Alexia rendfőnöknő (aki egészen 1743-ban bekövetkezett haláláig irányította a rendet), két tanítónő, gróf Kühr M. Krisztina és Flacher M. Benedikta és rajtuk kívül még Aichpicher T. Cecília testvér.¹⁷

3. A győri Orsolyiták első főnöknője,
Mater Alexia (Braun)
BEDŐ 2017 alapján

¹⁷ BEDŐ 2017.

Mivel a zárdaépítés még nem fejeződött be, így a máterek átmeneti otthona a Káptalándomb 12-es számú ház, a püspök rezidenciája lett, mely üresen állt, mert a városnak akkor nem volt megyéspüspöke, kinevezett új püspöke, Sinzendorff Lajos Fülöp gróf pedig csak ez év októberében kapott pápai megerősítést és december 5-én vonult be székvárosába. Címzetes püspöke Kontor István prelátus másnap megáldotta az apácákat és elrendelte a klauzúrát, amíg az új renház el nem készül. Neupauerne a szomszéd házat kibérelte iskolának és augusztusban már elkezdődött a tanítás. Megnyitották az externát iskolát a bejáró szegény gyermekek számára, amelyben az oktatás ingyenes volt. Az internát iskola, a bentlakó és a város előkelő gyermekei részére szolgált. 60 tanuló ülhetett az új iskola padjaiba. A tanítás német nyelven történt. Az internátusba később 80 növendék jelentkezett, de számukkal és az igények emelkedésével nem volt arányos az intézet anyagi forrásainak gyarapodása. Gróf Zichy Ferenc győri püspök római jelentésében két ízben is aggodalmát fejezte ki a nővérek szegénysége miatt: „A győri Orsolyiták jövedelme oly gyöngye, hogy ha a bennlakó leányoktól nem kapnának pénzt, azaz tandíjat, élelem-és ruhaszükségleteiket semmiképp nem tudnák fedezni. A külső iskola ugyanis teljesen ingyenes volt.¹⁸” A letelepedés után a tanácsosné hozzájárult a zárda építéséhez is. Három év múlva felépült a zárda, amelynek ma is meglévő épületében Szent Anna tiszteletére kápolna készült. Az apácák külső iskoláját éppúgy megkedvelték, mint az internátust, melybe a királyi udvar is küldött leányokat nevelésre. Mária Terézia 6000 forinttal támogatta a növekvő intézményt, mely már 1746-ban nagyarányú bővítést kívánt. 1746-47-ben 20 cellával, barokk stílusú szép ebédlővel, új mosó-, főző konyhával gyarapodott a szerzetesnők háza. De ők ezzel a közvetett munkával meg nem elégedve többet is tesznek: templomot emelnek és ezzel közvetlenül is beleilleszkednek a lélegzõgondozás nagy művébe. Úgy látszik, hogy már az Álom-köze nyíló kis kápolnájukba is jártak világiak, mert 1736-ban XII. Kelemen pápa Szent Orsolya napján nemcsak az apácáknak engedélyezett teljes búcsút, hanem a kápolnájukban ájtatoskodó híveknek is, továbbá ugyanebben az évben Slecht Ödön bécsi kanonok 6000 forintos alapítványt tett fél 8 órás szentmisére és litániára, majd 1755-ben Purkner András bécsi kanonok biztosította 12.000 forintos alapítványával, hogy 6 órákor is legyen szentmiséjük, öröklámpájuk és tömjénjük.

A kápolna alapítványos szentmiséinek számát Oneitné Maholányi Judit Antónia grófnő is gyarapította 1000 forintos misealapítványával. Ezek az adatok igazolják, hogy a győri hívek egy része szívesen látogatta az ájtatosságokat a Szent Anna-kápolnában, mely szűknek bizonyult az ide vágyódó hívek befogadására. Ezen akartak segíteni Richter Ádám kereskedő és felesége, Huber Anna, kik 4000 forintos adományukkal megindították a templomépítést 1762-ben. Dilcs József tanár felesége, és Stadler Franciska, majd a káptalan tagjai és a katolikus hívek is segítségére siettek a nemes kívánság megvalósításának. A gyorsan elkészülő templomot már 1762. szeptember 10-én fel is szentelhettkék. Richter Ádám nem érthette meg, hogy készen lássa a templomot, amely építése korának divatos barokk ízlése szerint gazdag díszítésű. A főoltár, a tabernákulum, az énekkórus rácsa mutatja.¹⁹ Az iskola fejlődésével párhuzamosan haladt a zárda fejlődése is. Az eredeti „otthont” lassan kinőve, az iskolát új épületbe helyezték, hogy a kolostor lakóinak számát gyarapíthassák. 1892-ben megépült az új elemi iskola, a régi tantermekben pedig megnyílt a kisdud óvoda. 1898-ban elindítják polgári iskolájukat, 1908-ban pedig új, modern internátust építenek. A háborút követő idők gyakorlatiasabb iránya indította el a nőipari iskola megszervezésének gondolatát, mivel az Orsolya- nővérek működésük kezdetén, már 1898-ban is foglalkoztak kézimunka tanítással. 1922-ben létrehozzák tehát a nőipari iskolát, mely ipari-és kézimunka mesternői képesítést is adott. 200 éves jubileumuk évében, 1926-ban a győri szülők kívánságára megkezdik a tanítónőképzőjük kiépítését.

¹⁸ NÉMETH 2000. 10.

¹⁹ BEDY 1939. 72–75.

Az Orsolya-rend iskolái komoly vallási életre nevelték tanítványaikat, s a korszerű tanítás fontossága mellett sohasem tévesztették szem elől, hogy rendjük szelleme szerint feladatuk hívő, katolikus anyák nevelése. Ezt a célt akarták szolgálni azzal is, hogy 1902-ben megalakították növendékeik részére a Mária-Kongregációt, mely két csoportra oszlott: a III-IV. osztályos polgáristák a kisebbek, a már iskolába nem járók pedig a felnőtt lányok csoportjába kerültek. Jézus Szíve tiszteletében a feladatuk az apostolkodás volt, tehát az Orsolya-nővérek ezzel a kezdeményezéssel is hozzájárultak a város vallási életének fejlődéséhez és a nőneveléshez kiteljesítéséhez.²⁰

4. Orsolya-rendházak a Magyar Királyságban

A soproni orsolyita iskola

A soproni zárdát a rend hazai megtelepedése után 72 évvel hozták létre a Bécsből és Győrből érkező apácák. A soproni alapító, egy bécsi jótevő asszony, özv. Niggelné Gangl Mária 1731-ben jelentette be alapítási szándékát férje végakarata szerint, amely végül csak 1746-ban realizálódott, Zichy Ferenc püspöksége idején. Az alapítólevelet Mária Terézia hagyta jóvá 1746. július 8-án. Niggelné már korábban 1745. október 30-án szerződést kötött Schram Lukács soproni polgárral az Orsolya tér 2. számú ház megvételéről. A bécsi városi banknál 12 000 forintot hagyományozott az apácákra, hogy azok iskolát nyissanak, ahol a nemesek és a polgárok gyermekeit tanítsák,²¹ így 1747. május 16-án Győrből megérkezett M. Stadler Ignácia fejedelemsasszony és három nővér. Feladatuk egy templom építése és az iskola létrehozása volt. Hamarosan felépült a 3 oltáros fatornyú templom és megkezdődött a tanítás az orsolyitáknál. Megnyitotta kapuit a külső és belső elemi iskola. Az előbbi a városból bejáró lánytanulók számára ingyenes volt, az utóbbi pedig a bentlakó vidéki diákoknak térítéssel. A két iskola tehát a Schram-féle házban két tanteremben kezdte meg működését. 1752-ben a rend megvette a szomszédos házat, 1776-ban újabb házvétellel bővítették az intézetet. Az újabb bővítésekre – a zárdát és az iskola gyarapodásával – a 19. század közepén került sor.

²⁰ BÉDY 1939. 75.

²¹ FÉNYES 2007. 66.

A rend iskoláiban magas szintű képzés folyt, amelyről 1777-ben az uralkodónó is meggyőződött, s az I. *Ratio Educationis* a zárda iskoláját érintetlenül hagyta. A szerzetesrend először a szomszédos Friese-féle házat, majd hogy az újjáépítés ideje alatt is zavartalanul folyhasson a tanítás, a Peregrin-féle házat vásárolta meg. 1858-ban kezdődött meg a Wenzel-Friese-féle ház bontása, a külső elemi iskola négy osztályát, az 1851-ben felállított ipariskolát, valamint a belső elemi első osztályát a Fels-féle házban helyezték el. 1864-re készült el az új neogót templom. 1859-ben az új templomot és az iskolát tervezték meg, a homlokzati rajz szerint a templom északi oldalán még barokk épület állt. A lebontásra szánt épületekről az építőmester, Handler József és fia, Nándor földszinti és emeleti alaprajzot készített. A korábbi templom helyére új templomot terveztek kis kapuépítménnyel, három szakaszos keresztboltozattal és a nyolcszög öt oldalával záródó szentéllyel. A templom oldalfalait három sorban elhelyezett ablaknyílások tagolták. Délről, az egykori Hackstock-ház kapualja helyén három boltszakaszra osztott sekrestye csatlakozott volna hozzá. A telek hátsó beépítését némi módosítással megtartották. A Rieder-ház helyére kétemeletes, kilenc tantermes iskolaépület került. A két középkori telek utcavonalát kiegyenesítették. 1862-ben megtervezték az új zárdaépületet és módosították a templom alaprajzát és belső architektúráját. Még ez évben megkapták az építési engedélyt.

Elkészült az akkori viszonyok között nagyon modernnek számító iskolaház, amelyet 1887-ben tovább bővítettek. Megépült az intézet planetárium is 1894-ben, a régi bástyafal megvétele után függőkeretet is létesítettek. Az iskola és a szertárak folyamatos fejlesztése lehetővé tette az oktató-nevelőmunka profiljának szélesítését is. Az orsolyiták 1864-ben tanítóképzőt hoztak létre, 1882-ben polgári leányiskolát, 1894-ben polgári iskolai tanítónőképzőt, 1907-ben leánygimnáziumot, 1923-ban nőipariskolát. Az Orsolya-rendiek az 1868. évi népiskolai törvény kibocsátása előtt, már 1864-ben megnyitották tanítónőképző intézetüket a hozzá kapcsolt gyakorlóiskolával együtt. A kezdetben két évfolyamos képzőbe azokat a 14. évüket betöltött leányokat vették fel, akik a felső népiskolát vagy a felsőbb leányiskolát elvégezték. Később a polgárit, illetve a leánygimnázium első négy osztályát végzetekkel bővült a felvehető növendékek sora. 1870-től három évfolyamos lett a képzés. 1883-tól 1900-ig Zalka püspök rendelkezésére az Isteni Megváltó Leányai Rend apáca-tanítójelöltjei is az orsolyiták tanítóképzőjében tanultak. A női iparoktatás története az Orsolya rendi zárdában évszázadokra nyúlik vissza. Elég itt arra utalnunk, hogy a legelső leányiskolák létrehozásakor, már a 18. században tartottak kézimunka tanfolyamot, vagy szólhatunk az 1851-ben létrehozott Női Ipariskoláról is. Ez a képzési forma inkább tanfolyam jellegű volt, végzettséget nem biztosított. A növendékeket három éven keresztül oktatták szabásvarrásra. Az 1899/1900-as tanévben több ipariskola jellegű tanfolyam volt a zárdaiskolában. A Szent Orsolya Rend polgári leányiskolája – bár a törvény már 1868-ban módot adott rá – csak az 1882/83-as tanévben nyitotta meg kapuit. Az addigi hatosztályos belső elemi iskola szervezetét alakították át oly módon, hogy az alsó négy osztály megmaradt elemiként, a felsőbb két osztály mellé pedig további két osztályt szervezve létrejött a négyosztályos polgári iskola. A külső elemi ezzel párhuzamosan megmaradt hatosztályosnak. A polgáriba a 9. évüket betöltött, az elemi négy osztályát sikeresen elvégzett leányokat vették fel. Az iskola az 1879. évi, polgári leányiskolák számára kiadott tanterv szerint működött. „A tanítási nyelv magyar és német, s ily módon a német ajkú leányok némi fáradtság mellett könnyen elsajátíthatják a hazai nyelvet, s viszont a magyar ajkúak megtanulhatják a németet. [...] Évtizedek óta sok magyar szülő Vas, Somogy, Zala s más megyékből épen ezen okból küldöttek leányaikat a mi iskoláinkba, hogy itt a német nyelvet is megtanulhassák.”²² Az iskola már 1883-ban nyilvánossági jogot kapott.

A leánygimnázium (1913) 1907-től magánjelleggel működött, de 1913-tól ruházták fel nyilvánossági joggal. 1922-ig a bencés atyák segítették, utána már megfelelő számú és végzettségű nővérrel rendelkezett. Az iskolatípusok listáján szerepel még a házi ipar- és varróiskola, rajz- és festészeti, ismétlő-, cselédiskola. A hajdani máterek céltudatosan törekedtek az intézmény fejlesztésére, elszigeteltségük ellenére lépést tartottak a tudományos élet haladásával is: ismereteiket igyekeztek gyarapítani, hogy tanító-nevelő munkájukkal még jobban elősegítsék a tanulóifjúság fejlődését.²³

²² PÉTER 2015

²³ NÉMETH 2005. 66–70.

BIBLIOGRÁFIA

BEDŐ 2017

BEDŐ Mónika: Az orsolyiták győri temploma = *Győri Szalon. A Megyei Könyvtár és Közösségi Tér kulturális magazinja [internetes]*. 2017. jan. 19.
<http://gyoriszalon.hu/news/8542/61/> (2017.02.18.)

BEDY 1939

BEDY Vince: Győr katolikus vallásos életének multja. Katolikus Alap, Győr, 1939.
(*Győregyházmegye multjából V.*)

FÉNYES 2007

FÉNYES Gabriella: Az orsolyiták zárdájának, templomának és iskolájának építéstörténete = *Soproni Szemle* 61. (2007)/1.

KOLTAI 2016

KOLTAI András: *Orsolyita rend*. In: *Szerzetesség a koraiújkori Magyarországon: Összehasonlító rendtörténeti blog*, <https://szerzetes.hypotheses.org/noi-rendek/orsolyita> (2016.09.11.)

MKL

Magyar katolikus lexikon I–XV. Főszerk.: DIÓS István; szerk.: VICZIÁN János. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010

MAMÜL

Magyar művelődéstörténeti lexikon, középkor és kora újkor I–XIV. Főszerk.: KŐSZEGHY Péter. Bállassi, Budapest, 2003–2014

NÉMETH KOVÁCS 2000

NÉMETH Tihaméerné KOVÁCS Adrienne: „*Szeress és jobb lesz a világ!*” A győri Szent Orsolya Rend tevékenysége 1726-tól napjainkig. Prohászka Ottokár Katolikus Ált. Isk. és Gimn, Győr, 2000

NÉMETH I. 2000

NÉMETH Ildikó: *Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században*. Győr-Sopron Megyei Levéltár, Sopron, 2005 (*Dissertationes Sopronienses* 1.)

PÉTER 2015

PÉTER Tamás: 65 éve hurcolták el a győri orsolyita nővéreket = *Magyar Kurír Katolikus hírportál* [az interneten], 2015. június 18.
www.magyarurir.hu/hirek/65-eve-hurcoltak-el-gyori-orsolyita-novereket (2017.04.15.)

PUKÁNSZKY 2013

PUKÁNSZKY Béla: *A nőnevelés története*. Gondolat–Infonia, Budapest, 2013

PUSKELY 1998

PUSKELY Mária: *Kétezer év szerzetessége I–II*. Dinasztia, Budapest, 1998.

SÁGI 2007

SÁGI Éva: A soproni Szent Orsolya iskola története = *Soproni Szemle* 61. (2007)/1.

SEBŐK 2015

SEBŐK Szilvia: A Szent Orsolya-Rend nővéreinek tevékenysége a kisvárdai Tanítóképző Intézetben. In: XII. Doktorandusz hallgatók IV. Konferenciája 2015. május 14. Szerk.: FÁBIÁN Máté Eger, 2015 (*Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélgetések*)

TÜSKÉS 2015

TÜSKÉS Anna: Szent Orsolya tisztelete a 18. századi Magyarországon és az orsolyita rend. In: *A nők és a régi magyarországi vallásosság*. Szerk.: BAJÁKI Rita–BÁTHORY Orsolya. MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 2005. 351–361.